

**Οι αλλαγές στην ελληνική κοινωνία την τελευταία δεκαετία
(Περίληψη της ομιλίας του Χρ.Βερναρδάκη στο Forum νέων τάσεων του
ΣΕΔΕΑ)**

1. Η βασική κατά τη γνώμη μου αλλαγή της τελευταίας δεκαετίας στην ελληνική κοινωνία έγκειται στην σχεδόν πλήρη *απορύθμιση* των σχέσεων μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου χώρου. Η απορύθμιση αυτή έχει συντελέσει σε σημαντικές αλλαγές, τόσο στο οικονομικό και πολιτικό πεδίο όσο και στο πεδίο της κυρίαρχης ιδεολογίας και των αξιακών φορτίων της. Παραπέμπει σε μια ολοένα και διευρυνόμενη περιστολή των δημοσίων αγαθών και των δικαιωμάτων που απορρέουν από αυτά, με χαρακτηριστικότερα παραδείγματα τις εργασιακές σχέσεις και την κοινωνική ασφάλιση, την παιδεία, το περιβάλλον και τους ελεύθερους χώρους της πόλης, το χώρο των ατομικών δικαιωμάτων. Η περιστολή του δημόσιου χώρου και του αισθήματος ελεύθερης πρόσβασης σε «δημόσια δικαιώματα» έχει τροποποιήσει σημαντικά τη συμπεριφορά των κοινωνικών ομάδων. Αν ο «δείκτης χρησιμότητας» του πολιτικού συστήματος και των κρατικών εγγυήσεων μειώνεται, τότε είναι φυσικό επακόλουθο η επανατοποθέτηση μεγάλης μερίδας της κοινωνίας στο πεδίο της πολιτικής συμπεριφοράς, των πολιτισμικών προτύπων, των κοινωνικών και καταναλωτικών πρακτικών.

2. Στη βάση των παραπάνω θα επισήμαινα ορισμένες βασικές διαιρετικές τομές (clivages) που διαπερνούν τη σημερινή ελληνική κοινωνία, «πρόσφατες» σε μεγάλο βαθμό. Ορισμένες εξ' αυτών είναι επάλληλες ή ομόκεντρες: α) η διαίρεση μεταξύ ενός «νέου κοινωνικού σώματος» και ενός «παλαιού κοινωνικού σώματος». Η ηλικία των 45 ετών περίπου πρέπει να θεωρείται το σημείο τομής των δύο ομάδων. Ωστόσο, η διαίρεση δεν είναι στενά «ηλικιακή». Παραπέμπει σε διαφορετικά «μορφωτικά κεφάλαια» και δεξιότητες, διαφορετικές κοινωνικές προσδοκίες, διαφορετικές συνήθειες και, εντέλει, διαφορετικές ιδεολογικές και αξιακές προτεραιότητες, διαφορετικές καταναλωτικές συμπεριφορές. β) η διαίρεση μεταξύ «κοινωνικά ενταγμένων» και «επισηφιών» / «αποκλεισμένων». Δεν αποτελεί ευθύγραμμη συνέχεια της «κλασικής» ταξικής διαίρεσης, όσο κι' αν την εμπεριέχει σε μεγάλο βαθμό. Το (σχετικά) διαφοροποιητικό στοιχείο έγκειται στο ότι οι «επισηφείς» αποτελούν μια ολοένα και διευρυνόμενη μάζα μιας νέας μισθωτής τάξης και λειτουργούν στα όρια της «κοινωνικής ένταξης». Έχουν χαμηλές αποδοχές, αλλά υψηλό «κοινωνικό – μορφωτικό» κεφάλαιο, έχουν αντικειμενικά χαμηλές προοπτικές κοινωνικής ή επαγγελματικής ανόδου αλλά υψηλές κοινωνικές προσδοκίες. γ) η διαίρεση μεταξύ «δημόσιου» και «ιδιωτικού» τομέα. Η τελευταία εξελίσσεται με ραγδαίους ρυθμούς και στην ουσία έχει διαμορφώσει ένα *δομικό διχασμό* στον πάλαι ποτε ενιαίο (και δύσκολα μετακινούμενο) κόσμο της εργασίας. Διαφορετικά ωράρια, διαφορετικές χρήσεις του «πολιτισμικού κεφαλαίου», διαφορετική εξασφάλιση, διαφορετικό ελεύθερο χρόνο, διαφορετική δυνατότητα επαγγελματικής εξέλιξης συνθέτουν μια δέσμη οργανικών αντιθέσεων που καταλήγουν εντέλει και σε αντιφατικές κοινωνικές πρακτικές. Ο «παραδοσιακός κόσμος» του δημόσιου τομέα είναι περισσότερο σταθερός στις παλαιές (πάσης φύσεως) επιλογές του, περισσότερο «συντηρητικός» σε αλλαγές, αλλά και περισσότερο «συλλογικός» και «ευαίσθητος» σε κεντρικές ρυθμίσεις και παρεμβάσεις

κοινωνικού χαρακτήρα. Ο «νέος» κόσμος του ιδιωτικού τομέα είναι περισσότερο ανασφαλής, περισσότερο ατομικιστής, ευέλικτος σε αλλαγές και πολύ αντιφατικός στα «κοινωνικά αιτήματα» που τον συγκροτούν.